

TEISINĖS PASEKMĖS, KURIAS SUKELIA KONSTITUCINIO TEISMO KONSTATAVIMAS, JOG ĮSTATYMAS AR KITAS TEISĖS AKTAS PRIĖŠTARAUJA KONSTITUCIJAI

Vytautas Sinkevičius

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Tel.: +370 527 14546
El. paštas: v.sinkevicius@mruni.eu

Pateikta 2014 m. rugsėjo 22 d., parengta spausdinti 2014 m. lapkričio 24 d.

doi:10.13165/JUR-14-21-4-01

Įvadas

Pagal Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalį Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus spręsti, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Parametrai, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymas arba kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nurodyti, jie kildintini iš įvairių Konstitucijos principų ir normų. Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota plati oficiali konstitucinė doktrina, atskleidžianti, pagal kokius parametrus Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymas arba kitas teisės aktas

neprieštarauja Konstitucijai, kokias teises pasekmes sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, kad įstatymas arba kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti parametrus, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, atskleisti, kokias teises pasekmes sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, kad įstatymas (jo dalis) ar kitas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai.

Atliekant tyrimą taikyti analizės, apibendrinimų ir lyginamasis metodai.

1. Parametrai, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymas arba kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai

Parametrai, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymas arba kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucijoje¹ *expressis verbis* nėra nurodyti. Šie parametrai kildintini iš Konstitucijoje įtvirtintų Konstitucijos viršenybės, valdžių padalijimo, teisinės valstybės, asmenų lygiateisiškumo ir kitų principų, taip pat iš įvairių Konstitucijos nuostatų, apibrėžiančių įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimo, pasirašymo ir paskelbimo tvarką. Antai, Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai“. Tai reiškia, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar įstatyme ir kitame teisės akte įtvirtintos nuostatos neprieštarauja Konstitucijai pagal turinį. Konstitucijoje kiekvienai valstybės valdžiai įgyvendinančiai institucijai – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, teismams – yra nustatyti atitinkami įgaliojimai, o pagal Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį valdžios galias riboja Konstitucija. Iš šių konstitucinių nuostatų kyla *inter alia* tai, kad atitinkamai valstybės valdžios institucijai Konstitucijoje priskirtų įgaliojimų negali perimti jokia kita valstybės valdžios institucija, kad tokie įgaliojimai negali būti apriboti įstatymu. Tai reiškia, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar valstybės valdžios institucijos veikia pagal joms priskirtą kompetenciją, ar neperžengia joms nustatytos kompetencijos ribų, ar nepasisavina kitoms valstybės institucijoms priskirtos kompetencijos. Pagal Konstituciją atitinkami santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymais, jų negalima reguliuoti žemesnės galios teisės aktais. Iš šių konstitucinių nuostatų kyla Konstitucinio Teismo įgaliojimai tirti, pavyzdžiui, ar Seimo nutarimai, Vyriausybės nutarimai neprieštarauja Konstitucijai pagal formą. Konstitucijoje nustatyta įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimo, pasirašymo ir įsigaliojimo tvarka, – tai reiškia *inter alia*, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti, ar įstatymas ir kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai pagal jų priėmimo, pasirašymo ir įsigaliojimo tvarką.

Parametrai, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, *expressis verbis* nustatyti Konstitucinio Teismo įstatyme². Šio įstatymo 64 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Konstitucinis Teismas

1 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 6-120.

tiria įstatymo ar kito teisės akto atitiktį Konstitucijai pagal: 1) normų turinį; 2) reguliavimo apimtį; 3) formą; 4) Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal *normų turinį* reiškia tai, kad yra išsiaiškinama, ar įstatymo (kito teisės akto) normose nustatytas teisinis reguliavimas (teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos, atitinkama elgesio taisyklė) atitinka Konstitucijoje nustatytą teisinį reguliavimą. Konstitucinis Teismas tiria ir tą teisinį reguliavimą, kuris įstatymo ar kito teisės akto normose įtvirtintas *eksplicitiškai*, ir tą, kuris teisės normose įtvirtintas *implicitiškai* ir aiškinant teisę yra išvedamas iš *eksplicitinių* teisės nuostatų³.

Dar vienas Konstitucinio Teismo jurisdikcijos aspektas yra susijęs su *legislatyvine omisija*, t. y. su tokia teisine situacija, kai įstatyme nėra nustatyta to, kas jame turi būti nustatyta. Kitaip tariant, susijęs su teisinio reguliavimo spraga, kurią draudžia Konstitucija. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ir sprendimuose yra suformulavęs tokią *legislatyvinės omisijos* doktriną⁴: jeigu įstatymuose ar kituose teisės aktuose tam tikras teisinis reguliavimas *nėra nustatytas* nei eksplicitiškai, nei implicitiškai, nors yra poreikis atitinkamus visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti, o Konstitucija reikalauja nustatyti tokį teisinį reguliavimą būtent tame įstatyme (būtent toje jo dalyje) ar kitame teisės akte (būtent atitinkamoje jo dalyje), Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tų įstatymų ar kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai tais atvejais, kai dėl to, kad tas teisinis reguliavimas nėra nustatytas būtent tuose įstatymuose (būtent toje jo dalyje) ar kituose teisės aktuose (būtent atitinkamoje jo dalyje), gali būti pažeidžiami Konstitucijos principai ir (arba) normos. Pažymėtina, kad *legislatyvinė omisija* nuo kitų teisės spragų skiriasi tuo, kad ji visuomet yra atitinkamą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros veiksmo, o ne jo neveikimo padarinys. Antai, *legislatyvine omisija* yra nelaikytina tokia teisės spraga, kai tam tikri visuomeniniai santykiai net nebuvo pradėti reguliuoti kokiais nors teisės aktais, nors yra poreikis juos teisiškai sureguliuoti; *legislatyvinė omisija* negali atsirasti ir Konstituciniam Teismui nutarimu pripažinus, kad tam tikras įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai (toks įstatymas ar kitas teisės aktas toliau negali būti taikomas; juos pašalinus iš teisės sistemos gali atsirasti teisinio reguliavimo spraga, bet tokia spraga nelaikytina *legislatyvine omisija*). *Legislatyvinė omisija* yra tada, kai Seimas ar kitas teisėkūros subjektas *išleido* įstatymą ar kitą teisės aktą, bet jame nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nenustatė atitinkamo teisinio reguliavimo, nors Konstitucija reikalauja nustatyti tokį teisinį reguliavimą būtent tame įstatyme (būtent toje jo dalyje) ar kitame teisės akte (būtent atitinkamoje jo dalyje), ir dėl to, kad būtent tame įstatyme (būtent toje jo dalyje) ar kitame teisės akte (būtent atitinkamoje jo dalyje) nebuvo nustatytas atitinkamas teisinis reguliavimas, gali būti pažeidžia-

3 Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 88-3475.

4 Žr., pvz., *Ibid.*; Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimą. TAR. 2014-07-11, Nr. 10117.

mi Konstitucijos principai ir (arba) normos. Konstitucinis Teismas neturi įgaliojimų tirti Seimo, Vyriausybės, Respublikos Prezidento teisėkūros sprendimų nepriėmimo – vengimo, delsimo priimti tokius sprendimus, taip pat kokių nors kitų motyvų nulemtu neveikimo, net jeigu teisės sistemoje dėl šio neveikimo atsiranda spragų ar kitų neapibrėžčių⁵. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad tais atvejais, kai įstatymų leidėjas nėra tam tikrų santykių sureguliuavęs, užpildyti teisės spragą atitinkamu *ad hoc* atveju gali teismai⁶. Tais atvejais, kai pareiškėjas ginčija tai, kad jo nurodytame įstatyme ar kitame teisės akte (jo dalyje) nėra nustatytas tam tikras teisinis reguliavimas, bet tas teisinis reguliavimas pagal Konstituciją neprivalo būti nustatytas būtent tame ginčijamame teisės akte (jo dalyje), Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad byloje dėl pareiškėjo prašymo nėra tyrimo dalyko⁷. Tai yra pagrindas nutraukti pradėtą teiseną (jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui) arba nutraukti bylą (jeigu konstitucinės justicijos byla jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje).

Spręsdamas, ar ginčijamas įstatymas, kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinis Teismas visada privalo išsiaiškinti ginčijamo įstatymo, kito teisės akto turinį, jame nustatytą teisinį reguliavimą. Tačiau *ar Konstitucinis Teismas gali interpretuoti ginčijamą įstatymą, kitą teisės aktą?* Atsakymas į šį klausimą gali būti nevienareikšmis, nes šiuo atveju susiduria bendrosios kompetencijos teismų, administracinių teismų (ypač aukščiausiųjų) ir Konstitucinio Teismo įgaliojimai. Konstitucinio Teismo jurisprudencija šiuo požiūriu nėra gausi, tačiau joje yra ne vienas nutarimas, kurio motyvuojamoje dalyje Konstitucinis Teismas vartoja formuluotes „tik taip suprantant...“, „tik taip interpretuojant...“ įstatymo ar kito teisės akto nuostatą ji neprieštarauja Konstitucijai⁸. Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų pateikiama įstatymo normų samprata ne visada sutampa. Ginčijamo įstatymo, kito teisės akto interpretavimas Konstitucinio Teismo nutarimuose yra neišvengiamas, nes tai padeda ne tik atskleisti įstatyme įkūnytus įstatymų leidėjo ketinimus, bet ir suteikti įstatymo normoje nustatytam teisiniam reguliavimui tokią prasmę, kuri atitiktų Konstituciją, išaiškinti šią prasmę subjektams, taikantiems teisės normą. Interpretuodamas ginčijamo įstatymo, kito teisės akto normą Konstitucinis Teismas ne tik pateikia jos tikrąjį turinį, bet kartu ir netiesiogiai pakoreguoja normos taikymo praktiką, kad

5 Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, *supra* note 3.

6 *Ibid.*

7 Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 45-2031; 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, *supra* note 3. Apie legislatyvinę omissiją plačiau žr.: Legislatyvinės omissijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Europos Konstitucinių Teismų konferencijos XIV kongresas. Pagrindinis pranešimas*. Vilnius, 2008 m. birželio 3–6 d.

8 Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimą. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 134-6860; 2006 m. gegužės 9 d. nutarimą. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894; 2006 m. kovo 28 d. nutarimą. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.

įstatymas, kitas teisės aktas (teisingai išaiškinus jo turinį – atitinkantis Konstituciją) būtų taikomas taip, kad nebūtų iškreiptas tikrasis jo turinys. Vienas žymiausių konstitucinės justicijos tyrėjų L. Favoreu rašo, kad „Vokietijos, Italijos, Austrijos ir Prancūzijos konstituciniai teismai bando patobulinti kontrolės būdus taip, kad jais naudojantis įstatymai būtų tikrinami neužgaunant įstatymų leidėjo. Konstituciniai teismai, užuot paprastai ir aiškiai priėmę sprendimą įstatymo nuostatas anuliuoti, yra linkę pripažinti nuostatas atitinkančiomis konstituciją su sąlyga; jie išstobulino daugybę formuluočių ir būdų, teikiančių galimybę pasiekti iš esmės tą patį rezultatą“⁹. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas elgiasi panašiai.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal *reguliovimo apimtį* reiškia tai, kad yra tiriama, ar įstatymo (kito teisės akto) leidėjas pagal Konstituciją turėjo įgaliojimus reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kuriuos jis sureguliuojo savo priimto įstatymo, kito teisės akto normomis. Kitaip tariant, būtina išsiaiškinti, ar teisėkūros subjektas neperžengė jam nustatytos kompetencijos ribų, – jeigu jis nustatė taisykles, kurių nustatymas nepriklauso jo kompetencijai, tokiais atvejais įstatymas ar kitas teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai¹⁰.

Antai, Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimu Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniam keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti“ buvo nustatyta, kad įmonės, taip pat bankai turi mokėti tam tikro Vyriausybės nustatyto dydžio atskaitymus nuo gaunamų įplaukų (apyvartos apimties) – šie atskaitymai buvo skirti valstybiniam automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti. Vyriausybės nutarimu taip pat buvo nustatyti atskaitymų iš įplaukų, gaunamų realizavus benzinaus ir dyzelinius degalus, dydžiai. Vyriausybės nutarimas buvo priimtas vadovaujantis Seimo 1991 m. spalio 8 d. priimtu Transporto veiklos pagrindų įstatymu, kurio 6 straipsnyje buvo nustatyta, kad už naudojimąsi automobilių keliais fiziniai ir juridiniai asmenys moka Vyriausybės nustatyto dydžio rinkliavas. Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 3 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto nuostata „Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus“ yra neatsiejama nuo Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalies nuostatos „mokesčius, kitas įmokas į biudžetus ir rinkliavas nustato Lietuvos Respublikos įstatymai“, ir kad pagal Konstituciją ne tik valstybinius mokesčius, bet ir kitus privalomus mokėjimus gali nustatyti tik Seimas ir tik įstatymu. Vyriausybės nutarimu nustatyti atskaitymai valstybinių automobilių kelių tiesimui, taisymui ir priežiūrai yra piniginė prievolė valstybei; šie atskaitymai – tai privalomi mokėjimai Konstitucijos 67 straipsnio 15 punkto prasme. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją tokie privalomi mokėjimai ir esminiai jų elementai turėjo būti nustatyti tik Seimo priimtu įstatymu, kad pagal Konstituciją Seimas savo konstitucinių įgaliojimų nustatyti valstybinius mokesčius ir kitus

9 Favoreu, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 35.

10 Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimą. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 55-2199.

privalomus mokėjimus negali perduoti jokiai kitai institucijai, taip pat ir Vyriausybei, o Vyriausybė ar kita institucija negali tokių įgaliojimų prisiimti. Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Vyriausybės 1993 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 99 „Dėl atskaitymų valstybiniams automobilių keliams tiesti, taisyti ir prižiūrėti“ prieštaravo Konstitucijos 67 straipsnio 15 punktui.

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal *formą* reiškia, kad būtina ištirti, ar atitinkamas teisinis reguliavimas nustatytas *tokios formos teisės akte, kurios reikalauja Konstitucija*. Antai, Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „žemę, vidaus vandenį ir miškus įsigyti nuosavybėn Lietuvos Respublikoje užsienio subjektai gali pagal *konstitucinį įstatymą*“ (išskirta – autoriaus). Vadinasi, nurodytus santykius įstatymų leidėjas gali reguliuoti tik konstituciniu įstatymu, o ne paprastu įstatymu, kurio galia yra mažesnė, ar kokiu nors kitu dar žemesnės galios teisės aktu; Konstitucijos 55 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad „Seimo narių rinkimo tvarką nustato įstatymas“. Tai reiškia, kad būtent įstatymu, o ne kokiu nors kitu teisės aktu turi būti reguliuojami visi svarbiausi Seimo narių rinkimų santykiai; pagal Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalį Vyriausybė valstybės valdymo reikalus sprendžia priimdama nutarimus – vadinasi, jeigu Vyriausybė sprendžia tokį klausimą, kuris yra valstybės valdymo reikalas, ji turi priimti Vyriausybės nutarimą, o ne kokį nors kitą Vyriausybės aktą.

Konstitucinis reikalavimas paisyti *teisės akto formos* grindžiamas tuo, kad atitinkamos formos teisės aktams taikomi skirtingi jų priėmimo ir pasirašymo reikalavimai. Antai, konstituciniai įstatymai gali būti priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių (Konstitucijos 69 str. 3 d.), o paprasti įstatymai – jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje (Konstitucijos 69 str. 1 d.). Jeigu santykiai, kurie pagal Konstituciją turi būti reguliuojami konstituciniais įstatymais, būtų sureguliuoti ne konstituciniu įstatymu, o paprastu įstatymu, susidarytų tokia padėtis, kai teisinių santykių subjektų teisės ir pareigos, atitinkamas elgesio taisyklės nustatytų ne Konstitucijoje nurodyta Seimo narių dauguma, o mažiau Seimo narių. Bet juk atitinkamas Seimo narių skaičius, būtinas priimti konstitucinį įstatymą, Konstitucijoje nustatytas būtent dėl to, kad tų santykių, kurie pagal Konstituciją gali būti reguliuojami tik konstituciniu įstatymu, nereguliuotų mažesnis Seimo narių skaičius. Panašiai galima aiškinti ir Konstitucijoje nustatytą reikalavimą atitinkamus santykius reguliuoti įstatymu (pvz., Konstitucijos 33 str. 3 d., 35 str. 5 d., 40 str. 2 d., 52 str., 127 str. 3 d. ir kt.). Toks reikalavimas reiškia, kad nurodytus santykius gali reguliuoti tik Seimas, o ne kokia nors kita valstybės valdžios institucija, kad kitai valstybės valdžios institucijai yra draudžiama reguliuoti tuos santykius, kad Seimas turi išleisti būtent įstatymą, o ne kokį nors kitą teisės aktą¹¹.

11 Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimą. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 7-166.

Antai, Seimas 1993 m. birželio 17 d. priėmė nutarimą „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptių“, kuriuo patvirtino Žemės reformos pagrindines kryptis. Konstitucinis Teismas 1994 m. sausio 19 d. nutarime konstatavo, kad ginčijamu Seimo nutarimu buvo nustatytos bendro pobūdžio teisės normos, reguliuojančios nuosavybės teisės į žemę santykius. Pagal Konstitucijos 23 straipsnį nuosavybės santykiai gali būti reguliuojami tik įstatymais, o ne Seimo nutarimais, kurie yra poįstatyminiai teisės aktai. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Seimas, sprenddamas klausimus, kurie yra įstatymų reguliavimo dalykas, negali pasirinkti nutarimo formos, nes nutarimas yra žemesnės galios teisės aktas. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad toks norminio turinio Seimo teisės aktas negalėjo būti priimtas nutarimo forma. Seimo nutarimas „Dėl žemės reformos pagrindinių kryptių“ buvo pripažintas pagal formą prieštaraujančiu Konstitucijos 23 straipsniui ir 67 straipsnio 2 punktui. (*Valstybės žinios*. 1994, Nr. 7-116)

Įstatymo ar kito teisės akto konstitucingumo vertinimas pagal Konstitucijoje nustatytą *priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką* reiškia tai, kad yra tirama, ar priimant, pasirašant, paskelbiant įstatymą ar kitą teisės aktą buvo laikomasi Konstitucijoje nustatytų reikalavimų, ar buvo nustatyta tokia įstatymo ar kito teisės akto įsigaliojimo tvarka, kuri numatyta Konstitucijoje.

Reikalavimai, kurių būtina paisyti *priimant, pasirašant, paskelbiant* įstatymą ar kitą teisės aktą, nustatyti ne tik Konstitucijoje, bet ir įstatymuose. Jeigu Konstitucijoje ar įstatymuose yra nustatyti atitinkami reikalavimai, kurių turi būti laikomasi leidžiant įstatymus, kitus Seimo aktus, Vyriausybės aktus, Respublikos Prezidento aktus, Konstitucinis Teismas, sprenddamas, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, *tiria ir tai, ar tokių reikalavimų buvo laikomasi (tiria faktines aplinkybes)*, nes nenustačius šių faktinių aplinkybių būtų neįmanoma iširti įstatymų ir kitų teisės aktų atitikties Konstitucijai¹².

2. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas arba kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai

Konstitucijos 107 straipsnyje nustatyta, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad kiekvienas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas ar referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis), pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra

12 Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarimą. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 56-1997.

visam laikui pašalinamas iš Lietuvos teisės sistemos, jis niekada nebegalės būti taikomas¹³. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad jis „pagal pareiškėjų prašymus sprenddamas konstitucinės justicijos bylas turi konstitucinius įgaliojimus panaikinti atitinkamų teisės aktų (jų dalių) teisinę galią, jeigu jie prieštarauja kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai¹⁴. Konstituciniam Teismui pripažinus įstatymą (jo dalį) arba kitą teisės aktą (jo dalį) prieštaraujančiu Konstitucijai, atitinkamam teisėkūros subjektui – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei – kyla konstitucinė pareiga pripažinti tokį teisės aktą (jo dalį) netekusiu arba (jeigu be atitinkamo tų visuomeninių santykių teisinio reguliavimo negalima išsiversti) pakeisti jį taip, kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas neprieštarautų aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai¹⁵.

Konstitucijos 107 straipsnio nuostatos „įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai“ formuluotė „negali būti taikomi nuo tos dienos“¹⁶ reiškia, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį (*ex nunc*)¹⁷. Kai kurių valstybių konstitucinės kontrolės modeliui būdinga tai, kad konstitucinės kontrolės institucijų sprendimų galia gali būti nukreipiama ir atgal (*ex tunc*), t. y. konstitucinis teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes, gali nutarti, kad antikonstituciniu pripažintas teisės aktas negalioja nuo jo išleidimo. Tokiu atveju taikoma restitucija – atkuriami tokia teisine padėtimi, kuri buvo iki tol, kai buvo pradėtas taikyti teisės aktas, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Lietuvos konstitucinės kontrolės modelis, kaip minėta, grindžiamas *ex nunc* principu (Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį), todėl Konstitucinio Teismo sprendimas, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, nėra pagrindas pakeisti ar panaikinti *jau priimtų ir baigtų įvykdyti* institucijų (jų pareigūnų) sprendimų, taip pat ir teismų sprendimų, kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu. Jeigu institucijų (jų pareigūnų) sprendimai, taip pat ir teismų sprendimai, kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu, *dar nėra įvykdyti, jie negali būti*

13 Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361; 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, *supra* note 8; 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2400; 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 129-6116.

14 Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas, *supra* note 13.

15 Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, *supra* note 3; 2008 m. vasario 1 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 15-520.

16 Formuliuotė „įstatymas ar kitas teisės aktas negali būti taikomas“ nereiškia, kad Konstitucinis Teismas panaikina įstatymą ar kitą teisės aktą. Panaikinti minėtus įstatymus ir kitus teisės aktus gali tik juos išleidę subjektai – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas (žr. Ruškytė, R. Konstitucinio Teismo aktų poveikis teisėkūrai. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2011, 1(21): 242–243.

17 Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, *op. cit.*

baigti vykdyti. Tai nustatyta Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 4 dalyje, kuriame įtvirtinta nuostata: „neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo“. Vadinasi, jeigu asmens teisės buvo pažeistos taikant tokį teisės aktą, kuris vėliau buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, ir jeigu sprendimai, kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu, jau yra baigti vykdyti, toks asmuo negali apginti savo pažeistų teisių remdamasis tuo, kad jo atžvilgiu buvo pritaikytas antikonstitucinis teisės aktas. Pažeistas teises gali apginti tik tie asmenys, kurie, nesutikdami, kad jų atžvilgiu būtų taikomas antikonstitucinis teisės aktas, kreipėsi į teismą prašydami apginti jų pažeistas teises, o teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą, prašydamas iširti teisės akto atitiktį Konstitucijai – Konstituciniam Teismui pripažinus teisės aktą, kuris turėjo būti taikomas byloje, prieštaraujančiu Konstitucijai, toks teisės aktas jau negali būti taikomas byloje, taigi, tik nurodytų asmenų teisės gali būti apgintos, nes jų atžvilgiu priimti sprendimai dar nėra įvykdyti. Modelis, pagal kurį Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį (*ex nunc*), Lietuvos konstitucinėje sistemoje pasirinktas dėl to, kad kitoks modelis, t. y. *ex tunc* modelis, kai konstitucinis teismas gali nutarti, kad antikonstituciniu pripažintas teisės aktas negalioja nuo jo išleidimo, galėtų sukelti teisės sistemos nestabilumą. Bet kokio teisės akto pritaikymas negalėtų būti laikomas galutiniu, nes taikant *ex tunc* modelį atsirastų galimybė kada nors ateityje, net praėjus daugeliui metų po teisės akto pritaikymo, kvestionuoti teisės akto pritaikymą remiantis vien tuo, kad dabar šis teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Teisės sistemos nestabilumas būtų didesnė blygė negu tai, kad teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nėra pagrindas pakeisti ar panaikinti *jau priimtų ir baigtų įvykdyti* institucijų (jų pareigūnų) sprendimų, taip pat ir teismų sprendimų, kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu. Konstitucinis Teismas laikosi nuostatos, kad „kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs sprendimo, kad atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, preziumuojama, kad toks teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad tokio teisės akto (jo dalies) pagrindu atsiradę teisiniai padariniai yra teisėti¹⁸. Tai reiškia, kad iki Konstitucinio Teismo sprendimo, kad atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, oficialaus paskelbimo yra ne tik preziumuojama, kad toks teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją, bet ir tai, kad „teisinės pasekmės (kaip antai pagal atitinkamą institucijos sprendimą, priimtą vadovaujantis šiuo teisės aktu (jo dalimi), asmuo įgijo tam tikras teises ar atitinkamą teisinį statusą arba asmeniui atitinkamu institucijos sprendimu nebuvo suteikta tam tikrų teisių ar atitinkamo teisinio statuso), atsiradusios tokio teisės akto (jo dalies) pagrindu, yra teisėtos“¹⁹.

18 Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643; 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 153-7836.

19 Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas, *supra* note 13.

Pastaraisiais metais Konstitucinis Teismas pradėjo *plečiamai* aiškinti Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatytą teisinę reguliavimą, nurodydamas, jog „bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiamą į ateitį“, nėra absoliuti²⁰. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „iš Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies, 107 straipsnio 2 dalies nuostatų, aiškinamų Konstitucijos 1, 18 straipsniuose įtvirtintų pamatinių konstitucinių vertybių, Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo kontekste, *inter alia* kyla Konstitucinio Teismo <...> įgaliojimai, konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet ir iš esmės paneigia pamatines konstitucines vertybes – Lietuvos valstybės nepriklausomybę, demokratiją, respubliką ar prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, *pripažinti anti-konstituciniais ir šio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius*“²¹ (išskirta – autoriaus). Kita vertus, Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata „Seimo aktas (ar jo dalis) negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad teisės aktas (ar jo galis) prieštarauja Konstitucijai“ nepaneigia Seimo teisės nustatyti tokį naują teisinį reguliavimą, pagal kurį būtų pašalinamos neigiamos teisinės pasekmės, kilusios taikant teisės aktą (ar jo dalį), kurį Konstitucinis Teismas savo sprendimu pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, t. y. naują teisinį reguliavimą taikyti ir santykiams, kurie atsirado iki tos dienos, kai oficialiai buvo paskelbtas minėtas Konstitucinio Teismo sprendimas²².

Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra *galutiniai ir neskundžiami* (Konstitucijos 107 str. 2 d.). Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad jokia valstybės valdžios institucija ar pareigūnas negali pakeisti, panaikinti Konstitucinio Teismo sprendimų²³. Šie sprendimai yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams²⁴, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo²⁵.

20 Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas, *supra* note 13.

21 *Ibid.*

22 *Ibid.*

23 Valstybėse, pasirinkusiose bendrosios teisės sistemą, teisminės sistemos kontrolė neretai apibūdinama kaip silpna, nes įstatymų leidėjas gali įveikti teismo sprendimą, kad įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja konstitucijai (žr., pvz., Tushnet, M. *Weak Courts, Strong Rights: Judicial Review and Social Welfare Rights in Comparative Constitutional Law*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2009, p. 47).

24 Teisės mokslinėje literatūroje pagrįstai teigiama, kad „teisės autoritetas, <...>, priklauso nuo jos teisingumo ar bent jau nuo jos gebėjimo saugoti teisingumą“ (Finnis, J. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinės teisės*. Vilnius: Aidai, 2014, p. 339). Bet tai nelemia teismų, taigi, ir konstitucinių teismų, sprendimų privalomumo – jie turi būti vykdomi nepaisant to, kad asmuo ar visuomenė juos vertina kaip neteisingus.

25 Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, *supra* note 8.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad visos Konstitucinio Teismo nutarimų sudedamosios dalys yra susijusios ir sudaro vieną visumą, kad Konstitucinio Teismo nutarime turi būti pateikiami argumentai, kuriais grindžiamas nutarimas ir išdėstoma Konstitucijos nuostatų samprata. Atsižvelgdamas į tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimai yra privalomi visiems, Konstitucinis Teismas savo nutarimuose daug kartų yra konstatavęs ir tai, jog priimdamos naujus, keisdamos ar papildydamos priimtus įstatymus ir kitus teisės aktus juos leidžiančios institucijos – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas – yra saistomos Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytos Konstitucijos nuostatų sampratos, kitą teisinių argumentų²⁶. Vadinas, po to, kai Konstitucinis Teismas pateikė atitinkamos konstitucinės nuostatos oficialią sampratą, visos teisėkūros institucijos – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas – priimdamos atitinkamus teisės aktus, privalo vadovautis tik tokia Konstitucijos nuostatų samprata, kokią pateikė Konstitucinis Teismas; jos negali Konstitucijos nuostatų aiškinti kitaip, negu jas išaiškino Konstitucinis Teismas²⁷. Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata susaisto ne tik visas teisę kuriančias, bet ir visas teisę taikančias institucijas, jų pareigūnus, taip pat teismus, kurie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, negu juos išaiškino Konstitucinis Teismas. Toks Konstitucijos interpretavimas buvo tarsi Konstitucinio Teismo atsakymas į gana dažnai kartotą teiginį, esą privaloma tik Konstitucinio Teismo nutarimo *rezoliucinė* dalis, o motyvuojamoji dalis esą nėra nei *obiter dicta*, nei *ratio decidendi*, esą ji tėra rekomendacinio pobūdžio. Pažymėtina, kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus) saisto konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti ne tik Konstitucinio Teismo nutarimuose, bet ir kituose Konstitucinio Teismo aktuose – išvadose bei sprendimuose²⁸. Taigi pagal Konstituciją visi Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose aiškinama Konstitucija – formuluojama oficiali konstitucinė doktrina, savo turiniu saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus), neišskiriant nė bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų²⁹.

Iš konstitucinės nuostatos „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra *galutiniai ir neskundžiami*“ (Konstitucijos 107 str. 2 d.) kyla tai, kad, „Konstituciniam Teismui pripažinus įsta-

26 Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, *supra* note 13.

27 Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 113-4132.

28 Teisės mokslinėje literatūroje pripažįstama, kad Konstitucijos tekstas tampa tik išeities tašku tikrajai konstitucinio reguliavimo prasmei ir turiniui atskleisti, kad tikrasis „svorio centras“ suprantant Konstituciją kaip norminę tikrovę iš Konstitucijos – pagrindinio akto – konstitucinės justicijos dėka perkeliamas į konstitucinę jurisprudenciją (žr., pvz., Jarašiūnas, E. Konstitucinė jurisprudencija. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90): 24). E. Kūris pabrėžia, kad „Aukščiausia teisės aiškinimo forma – teisminis aiškinimas. Kaip tik teismų jurisprudencija atskleidžia, kokia teisė yra iš tikrųjų, t. y. kaip ją supranta ir taiko teismai <...>“. (*Lietuvos teisinės institucijos*. Atsak. redaktorius E. Kūris. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2011, p. 8).

29 Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas, *supra* note 27.

tymą (ar jo dalį) arba kitą Seimo aktą (ar jo dalį), Respublikos Prezidento aktą, Vyriausybės aktą (ar jo dalį) prieštaraujančiais Konstitucijai, atitinkamą aktą išleidiusioms valstybės institucijoms – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei yra draudžiama vėliau priimtais įstatymais bei kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai³⁰.

Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas dvigubo mandato draudimo principas, kuris reiškia, jog tie patys asmenys negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant valstybės valdžią ir būti savivaldybių tarybų, per kurias įgyvendinama savivaldos teisė, nariais. Reaguodamas į nurodytą Konstitucinio Teismo nutarimą, Seimas 2003 m. sausio 28 d. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą papildė 88¹ straipsniu ir nustatė, kad tarybos nario pareigos nesuderinamos su Respublikos Prezidento, Seimo nario, Vyriausybės nario pareigomis arba su valstybės pareigūno, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus turi įgaliojimus kontroliuoti ar prižiūrėti savivaldybių veiklą, pareigomis. Kartu Seimas nustatė, kad nurodyti draudimai pradedami taikyti nuo kitos kadencijos savivaldybių tarybų rinkimų. Konstitucinis Teismas 2003 m. gegužės 30 d. nutarime konstatavo, kad pagal Konstituciją Konstituciniam Teismui pripažinus įstatymą (ar jo dalį) arba kitą Seimo aktą (ar jo dalį), Respublikos Prezidento aktą, Vyriausybės aktą (ar jo dalį) prieštaraujančiais Konstitucijai, atitinkamą aktą išleidiusioms valstybės institucijoms – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei yra draudžiama vėliau priimtais įstatymais bei kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai; Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytas teisinis reguliavimas reiškia ir tai, kad Konstitucinio Teismo sprendimo (nutarimo) galia negali būti įveikta Seimo pakartotinai priimtais įstatymais ar kitais Seimo aktais, Respublikos Prezidento aktais ir Vyriausybės aktais. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo normos, nustatančios, jog draudimai tiems patiems asmenims tuo pat metu vykdyti funkcijas įgyvendinant valstybės valdžią ir būti savivaldybių tarybų nariais, taikomi tik nuo kitų savivaldybių tarybų rinkimų, prieštarauja Konstitucijai. (*Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361)

Konstitucinio Teismo sprendimo (nutarimo) galia negali būti įveikta Seimo pakartotinai priimtais įstatymais ar kitais teisės aktais, Respublikos Prezidento aktais ir Vyriausybės aktais³¹. Konstitucinis draudimas įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią „reiškia ne tik draudimą priimti tokį pat pavadinimą, teisinę galią reguliavimo dalyką ar apimtį turintį teisės aktą (jo dalį), kaip tas, kurį Konstitucinis Teismas yra pripažinęs prieštaraujančiu Konstitucijai, bet ir draudimą priimti kitokį pavadinimą, teisinę galią, reguliavimo dalyką ar apimtį turintį teisės aktą (jo dalį), kurio turinys būtų visiškai ar iš dalies tapatus teisės aktui (jo daliai), kurio nustatytas teisinis reguliavimas Konstitucinio Teismo yra pripažintas pagal turinį

30 Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, *supra* note 13.

31 *Ibid.*

prieštaraujančiu Konstitucijai³². Pažeidus draudimą įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią, kartu būtų paneigtas Konstitucijos viršenybės principas ir su juo susijęs teisės viešpatavimo imperatyvas³³. Teisės aktas (jo dalis), kuriuo mėginama įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią, neturėtų būti laikomas teisiniu pagrindu įgyti teisėtus lūkesčius, atitinkamas teisės ir teisinį statusą, t. y. antikonstituciniais galėtų būti laikomi tokio teisės akto (jo dalies) taikymo padariniai, *inter alia* padariniai, atsiradę iki Konstituciniam Teismui priimant sprendimą, kad šis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Priešingas Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies nuostatos „Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami“ aiškinimas reikštų, kad teisėkūros subjektams pagal Konstituciją yra suteikiama galimybė įveikti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galią, t. y. galimybė tam tikrą laiką, kol Konstitucinis Teismas vėl pripažins atitinkamą teisinį reguliavimą prieštaraujančiu Konstitucijai, nesivadovauti Konstitucija ir teise. Tokios galimybės pripažinimas būtų tolygus Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavimo imperatyvo esmės paneigimui³⁴. Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, kartu gali konstatuoti, kad šis aktas (jo dalis) vertintinas kaip konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią pažeidimas, ir tokio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius pripažinti antikonstituciniais.

Minėta, jog Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialia paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas visada turi įvertinti, kokia teisinė situacija gali susidaryti įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo įstatymas ar kitas teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, – ar nekils nepalankių padarinių žmonių teisėms ir laisvėms, visuomenei ir valstybei, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliojūt. Antai, įstatymą (ar jo dalį) pripažinus prieštaraujančiu Konstitucijai, toks įstatymas ar jo dalis yra pašalinami iš teisės sistemos, tam tikri santykiai gali likti teisiškai nesureguliuoti³⁵. Naujam teisiniam reguliavimui parengti, naujiems teisės aktams priimti

32 Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 152-7779.

33 Teisės mokslinėje literatūroje nurodoma, kad tai, jog konstitucinių teismų sprendimai turi visiems privalomąją galią, yra esminis europinio konstitucinės justicijos modelio, suformuoto remiantis Hanso Kelzeno idėjomis, bruožas (žr., pvz., Beliūnienė, L. Individualaus konstitucinio skundo pirmtakai ir jo įtvirtinimo raida pasaulyje. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2014, 2(34): 256.

34 Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas, *op. cit.*

35 Ukrainos Konstitucinis Teismas 2010 m. rugsėjo 30 d. priėmė nutarimą, kuriame konstatavo,

gali prireikti tam tikro laiko³⁶. Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas, įvertinęs, kokia teisinė situacija gali susidaryti įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, gali nustatyti, kada tas Konstitucinio Teismo nutarimas turi būti oficialiai paskelbtas, t. y. turi įgaliojimus nustatyti *vėlesnę* savo nutarimo, kuriuo įstatymas arba kitas teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, paskelbimo ir įsigaliojimo datą³⁷. Antai, Konstitucinis Teismas savo 2013 m. liepos 1 d. nutarime³⁸ konstatavo, kad „šiam Konstitucinio Teismo nutarimui įgyvendinti, t. y. atitinkamai perskirstyti valstybės finansinius išteklius ir pakeisti teisinį reguliavimą, kuriuo nustatyti valstybės biudžeto asignavimai asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, darbo užmokesčiui, ir (arba) priimti įstatymų pakeitimais, pagal kuriuos būtų nustatytas toks asmenų, kuriems už darbą apmokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, atlyginimų mažinimo mastas, kuriuo nebūtų iškreiptos iki itin sunkios ekonominės, finansinės padėties susidarymo valstybėje nustatytų atlyginimų dydžių proporcijos, įstatymų leidėjui reikalingas tam tikras laikas“, todėl „šis Konstitucinio Teismo nutarimas „Valstybės žiniuose“ oficialiai skelbtinas 2013 m. spalio 1 d.“ Nustatydamas *vėlesnę* savo nutarimo, kuriuo įstatymas arba kitas teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, paskelbimo ir įsigaliojimo datą, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad jis turi įgaliojimus nutarti, jog jeigu Seimas iki tam tikro laiko nepriims įstatymo, kuriuo įgyvendinamas Konstitucinio Teismo nutarimas, nuo Konstitucinio Teismo nutarime nurodytos datos pradedamas taikyti anksčiau galiojęs įstatymas, t. y. įstatymas, kuris atitinkamus santykius reguliavo iki tol, kol Seimas pakeitė tą įstatymą ir priėmė įstatymą, kurį Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai³⁹.

jog 2004 m. gruodžio 8 d. priimtas Ukrainos Konstitucijos pakeitimų įstatymas prieštarauja Konstitucijai. Pripažinęs įstatymą nekonstituciniu, Ukrainos Konstitucinis Teismas kartu atnaujino ankstesnės redakcijos Ukrainos Konstitucijos normų, kurios šiuo įstatymu buvo pakeistos, galiojimą. Teisės mokslinėje literatūroje nurodoma, kad „taip buvo užtikrintas Ukrainos konstitucinės santvarkos stabilumas, garantuotos konstitucinės žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės, Ukrainos Konstitucijos galiojimo nuoseklumas, nepažeidžiamumas ir nepertraukiamumas, jos, kaip valstybės pagrindinio įstatymo, viršenybė visoje Ukrainos teritorijoje“. Kampo, V.; Vdovičenko, S. Ukrainos Konstitucijos keitimo tvarka ir jos laikymosi Ukrainos parlamente kontrolė. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2013, 1(29).

- 36 Kai kurių valstybių konstitucinės kontrolės institucijos, pavyzdžiui, Lenkijos Konstitucinis Tribunolas, savo sprendimuose nurodo ir tai, kokių veiksmų turi imtis valstybės institucijos, įgyvendinančios konstitucinės kontrolės institucijų sprendimus. Žr. Wronkowska-Jaśkiewicz, S. Konstitucinės justicijos aktų konstrukcijos pagrindai. *Konstitucinės justicijos aktų konstrukcijos pagrindai*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2013, p. 58.
- 37 Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 152-5605; 2010 m. birželio 29 d. nutarimas, *supra* note 8; 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7405; 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 109-5528.
- 38 Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 103-5079.
- 39 Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas, *supra* note 38.

Išvados

1. Parametrai, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymas (jo dalis) arba kitas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nurodyti, jie kildintini iš įvairių Konstitucijos principų ir normų. Konstitucinis Teismas tiria įstatymo (jo dalies) arba kito teisės akto (jo dalies) atitiktį Konstitucijai pagal normų turinį, reguliavimo apimtį, formą, Konstitucijoje nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką.

2. Įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas, įvertinęs, kokia teisinė situacija gali susidaryti įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo įstatymas ar kitas teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, gali nustatyti, kada tas Konstitucinio Teismo nutarimas turi būti oficialiai paskelbtas, t. y. turi įgaliojimus nustatyti *vėlesnę* savo nutarimo, kuriuo įstatymas arba kitas teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, paskelbimo ir įsigaliojimo datą.

3. Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata susaisto visas teisę kuriančias ir visas *teisę taikančias* institucijas, jų pareigūnus, taip pat teismus. Po to, kai Konstitucinis Teismas pateikė atitinkamos konstitucinės nuostatos oficialią sampratą, visos teisėkūros institucijos – Seimas, Vyriausybė, Respublikos Prezidentas, – priimdamos atitinkamus teisės aktus, privalo vadovautis tik tokia Konstitucijos nuostatų samprata, kokią pateikė Konstitucinis Teismas; Konstitucinio Teismo pateikta Konstitucijos nuostatų samprata turi vadovautis ir teismai sprendami bylas.

4. Konstitucinio Teismo sprendimo (nutarimo) galia negali būti įveikta Seimui ar kitam teisėkūros subjektui pakartotinai priimant tokį patį įstatymą ar kitą teisės aktą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Tai reiškia ne tik draudimą priimti tokį pat pavadinimą, teisinę galią, reguliavimo dalyką ir apimtį turintį teisės aktą (jo dalį), kaip tas, kurį Konstitucinis Teismas yra pripažinęs prieštaraujančiu Konstitucijai, bet ir draudimą priimti kitokį pavadinimą, teisinę galią, reguliavimo dalyką ar apimtį turintį teisės aktą (jo dalį), kurio turinys būtų visiškai ar iš dalies tapatus teisės aktui (jo daliai), kurio nustatytas teisinis reguliavimas Konstitucinio Teismo yra pripažintas pagal turinį prieštaraujančiu Konstitucijai.

5. Konstitucijoje įtvirtinta bendra taisyklė „Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį“ nėra absoliuti. Konstitucinis Teismas, nustatęs, jog ginčijamas teisės aktas (jo dalis) ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet ir iš esmės pažeigia pamatines konstitucines vertybes – Lietuvos valstybės nepriklausomybę, demokratiją, respubliką ar prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, – turi įgaliojimus pripažinti antikonstituciniais ir šio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius.

Literatūra

- Beliūnienė, L. Individualaus konstitucinio skundo pirmtakai ir jo įtvirtinimo raiška pasaulyje. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2014, 2(34).
- Favoreu, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001.
- Finnis, J. *Prigimtinis įstatymas ir prigimtinių teisės*. Vilnius: Aidai, 2014.
- Jarašiūnas, E. Konstitucinė jurisprudencija. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90).
- Kampo, V.; Vdovičenko, S. Ukrainos Konstitucijos keitimo tvarka ir jos laikymosi Ukrainos parlamente kontrolė. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2013, 1(29).
- Lietuvos teisinės institucijos*. Atsak. redaktorius E. Kūris. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras, 2011.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 6-120.
- Konstitucinio Teismo 1994 m. sausio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 7-166.
- Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 42-1345.
- Konstitucinio Teismo 2001 m. birželio 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 56-1997.
- Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 55-2199.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 45-2031.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 53-2361.
- Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 124-5643.
- Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 152-5605.
- Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 113-4132.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 51-1894.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2400.
- Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 88-3475.
- Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 1 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 15-520.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 134-6860.
- Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 153-7836.
- Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 156-7405.
- Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 129-6116.
- Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 109-5528.
- Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 152-7779.

- Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 103-5079.
- Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas. TAR. 2014-07-11, Nr. 10117.
- Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Europos Konstitucinių Teismų konferencijos XIV kongresas. Pagrindinis pranešimas*. Vilnius, 2008 m. birželio 3–6 d. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2009.
- Ruškytė, R. Konstitucinio Teismo aktų poveikis teisėkūrai. *Konstitucinė jurisprudencija*. 2011, 1(21).
- Tushnet, M. *Weak Courts, Strong Rights: Judicial Review and Social Welfare Rights in Comparative Constitutional Law*.
- Wronkowska-Jaškiewicz, S. Konstitucinės justicijos aktų konstrukcijos pagrindai. *Konstitucinės justicijos aktų konstrukcijos pagrindai*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2013.

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjami parametrai, pagal kuriuos Konstitucinis Teismas tiria, ar įstatymas (ar jo dalis) arba kitas teisės aktas (ar jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai. Atskleidžiamos teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Parodoma, jog Konstitucijoje įtvirtinta bendra taisyklė „Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį“ nėra absoliuti, kad Konstitucinis Teismas, nustatęs, jog ginčijamas teisės aktas (jo dalis) ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet ir iš esmės paneigia pamatines konstitucines vertybes – Lietuvos valstybės nepriklausomybę, demokratiją, respubliką ar prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, – turi įgaliojimus pripažinti antikonstituciniais ir šio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius.

Reikšminiai žodžiai: Konstitucija, Konstitucinio Teismo įgaliojimai, Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės pasekmės, draudimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimus.

THE LEGAL CONSEQUENCES BROUGHT ABOUT BY THE CONSTITUTIONAL COURT'S STATEMENT THAT A LAW OR OTHER LEGAL ACT IS IN CONFLICT WITH THE CONSTITUTION

Vytautas Sinkevičius

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. The Constitutional Court investigates the compliance of law (part thereof) or other legal act (part thereof) with the Constitution according to: 1) the contents of norms; 2) the extent of regulation; 3) the form; 4) the procedure

of its adoption, signing, publication, and entry into effect, which is established in the Constitution. Law (or part thereof) or other act (or part thereof) of the Seimas, act of the President of the Republic, act (or part thereof) of the Government may not be applied from the day of the official publication of the decision of the Constitutional Court that the act in question (or part thereof) is in conflict with the Constitution. The Constitutional Court, having assessed the emergence of a possible legal situation after the entry into effect of the Constitutional Court's ruling recognising that a law or other legal act is recognised to be in conflict with the Constitution, has the powers to establish a later date of the publication and entry into effect of its ruling that recognised a particular law or other legal act to be in conflict with the Constitution. The concept of the provisions of the Constitution as presented by the Constitutional Court is binding on all institutions that apply law, as well as on their officials and on all courts. The power of a decision (ruling) of the Constitutional Court recognising a law or another legal act as unconstitutional may not be overruled by a repeated adoption of the same law or legal act by the Seimas or another law-making entity. The general rule "the power of decisions of the Constitutional Court is directed to the future" consolidated in the Constitution is not absolute. The Constitutional Court, having found that an impugned legal act (part thereof) is not only in conflict with the Constitution, but also essentially negates the fundamental constitutional values – the independence of the State of Lithuania, democracy, the republic, or the innate nature of human rights and freedoms – enjoys the powers to rule that the consequences of the application of that legal act (part thereof) are unconstitutional.

Keywords: *the Constitution, the powers of the Constitutional Court, the legal consequences of rulings of the Constitutional Court, the prohibition against overruling the power of rulings of the Constitutional Court.*

Vytautas Sinkevičius, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: Konstitucija, Konstitucijos interpretavimas, konstitucinė peržiūra, parlamentų veiklos teisinis reguliavimas.

Vytautas Sinkevičius, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional and Administrative Law, Professor. Fields of scientific research: the Constitution, interpretation of the Constitution, constitutional review, the legal regulation governing the activity of the Parliament.